

એલ્કેમિસ્ટ: સેવેલું સપનું સાકાર કરવાની પ્રેરણા આપતી નવલકથા

પ્રજાપતિ હાર્દિકકુમાર રૂપાભાઈ

અનુસ્નાતક, શ્રી અને શ્રીમતી પી.કે. કોટાવાલા આર્ટ્સ કૉલેજ, પાટણ.

Mo. 8141125140 Email:- hardikkumar672@gmail.com

ઈ.સ. ૧૯૮૮માં પ્રકાશિત થયેલી નવલકથા 'O Alquimista' મૂળરૂપે પોર્ટુગીઝમાં લખાયેલી 'પોલો કોએલો'ની છે. અંગ્રેજી ભાષામાં આ નવલકથા 'The Alchemist' તરીકે અનુવાદ થયો. ૨૦૦૮માં ગુજરાતી ભાષામાં આ કૃતિને અનુવાદ કરવાનો શ્રેય 'સુધા મહેતા'ને જાય છે. 'એલ્કેમિસ્ટ' એટલે ગુજરાતીમાં 'કીમિયાગર'. 'કીમિયાગર' એટલે સામાન્ય ધાતુઓને સોનામાં બદલી શકવાની કળાનો જાણકાર. ૧૫૦જેટલાં પૃષ્ઠની આ નવલકથા ઓગસ્ટ ૨૦૦૮ સુધીમાં વિશ્વની ૬૭ જેટલી ભાષામાં અનુવાદ થઈ. આંતરરાષ્ટ્રીય બેસ્ટસેલર તરીકે આ કૃતિ નામના મેળવી ચુકી છે. 'પોલો કોએલો'નાં પુસ્તકોની ૧૦ કરોડ ઉપરાંત નકલોનું વેચાણ વિશ્વભરમાં થયું છે.

ઈ.સ.૧૯૪૭માં રિયો, બ્રાઝિલ ખાતે 'પોલો કોએલો' જન્મેલા. બાળપણથી જ લેખન પ્રવૃત્તિમાં આગળ વધી સારા લેખક બનવાની પ્રબળ ઈચ્છા ધરાવતા. જે તેમના માતા-પિતા વિરુદ્ધ હતી. આ કાર્યમાં તેમણે ખૂબ જ મુશ્કેલીઓનો સામનો પણ કર્યો. આમ છતાં પોલોની નિયતિને કોઈ અવરોધી શક્યું નહીં. અને આજે તે વિશ્વસ્તરના બેસ્ટસેલર બની ચૂક્યા છે. 'ધી એલ્કેમિસ્ટ' તેની પ્રથમ આવૃત્તિમાં માત્ર ૮૦૦ જેટલી નકલો વેચાઈ અને ત્યાર પછી પ્રકાશકે નવી આવૃત્તિ ન કાઢવી તેવો નિર્ણય લીધો. પોલોને આ ન ગમ્યું અને તેમણે બીજા મોટા પ્રકાશનનો સંપર્ક કરી આ નવલકથાને ફરીથી સમાજ વચ્ચે મૂકી અને આ નવલકથાની પ્રતોનું એટલું વેચાણ થયું કે બ્રાઝિલના સાહિત્યના ઇતિહાસમાં એક નવો વિક્રમ સ્થપાયો. પોલો પાસેથી બીજી ઘણી કૃતિઓ પ્રાપ્ત થાય છે, જેમાં 'The Alchemist' ઉપરાંત 'બાય ધી રિવર પેએડ્રા આઈ સેટ ડાઉન એન્ડ વેપ્ટ', 'ધી ફિફ્થ માઉન્ટ', 'વેરોનિકા ડીસાઈડસ ટુ ડાય', 'ધી ડેવિલ એન્ડ મિસ પ્રીમ', 'મેન્યુઅલ ઓફ ધી વેરિયર ઓફ લાઈટ', 'ઇલેવન મિનિટ્સ' અને 'ધી ઝહીર' જેવાં પુસ્તકો પ્રાપ્ત થયાં છે. અહીં 'The Alchemist'ની ગુજરાતીમાં અનુવાદ થયેલ આવૃત્તિની વાત કરવાની છે.

સ્પેનના એન્ડાલુશિયન પ્રદેશમાં જન્મેલ 'સાન્તિયેગો' નામનો એક છોકરો કથાનો નાયક છે. તેની પ્રબળ ઈચ્છા પ્રવાસો કરવાની છે, પરંતુ તેનાં માતાપિતા તેને

પાદરી બનાવવા ઈચ્છે છે. પરંતુ સાન્નિત્યેગો તેમની ઈચ્છાનો વિરોધ કરતાં કહે છે, “હું પાદરી બનવા ઈચ્છતો નથી અને પ્રવાસ કરવા ઈચ્છું છું.” (પૃ.૧૯) વળતાં જવાબમાં તેના પિતા તેને સમજાવે છે કે પ્રવાસ કરવા માટે અઢળક પૈસા જોઈએ અને જેની પાસે અઢળક પૈસા હોય તે જ પ્રવાસ કરતા હોય છે અને આપણી પાસે એટલા પૈસા નથી. તેના પિતા એમ પણ સમજાવે છે કે, “આપણામાં તો ફક્ત ભરવાડો જ એવી રચળપાટ કરે.” (પૃ.૨૦) ભરવાડો ઘેટાંની દેખરેખ માટે ઋતુ પ્રમાણે એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે સતત સ્થળાંતર કરતું રહેવું પડે છે. અને સાન્નિત્યેગો ભરવાડ બનવાનો નિર્ણય લે છે. છેવટે પિતા પુત્રની ઈચ્છા સામે નમી જઈ ને તેને કેટલાંક સિક્કા આપે છે અને સાન્નિત્યેગો તે સિક્કા લઈને ઘેટાંની ખરીદી માટે પ્રવાસે નીકળી પડે છે. આ પ્રવાસને બે વર્ષ જેટલો સમય થઈ જાય છે. અને એક સ્થળે તે રાતવાસો કરે છે, અને નવલકથાનો આરંભ થાય છે, ‘છોકરાનું નામ હતું સાન્નિત્યેગો. ઘેટાંઓને હાંકતો હાંકતો તે જ્યારે એક સૂમસામ અપૂજ દેવળના સ્થળે પહોંચ્યો ત્યારે સાંજ થવા આવી હતી. દેવળની છત તો કેટલાંય વર્ષોથી પડી ગયેલી જણાઈ અને તેમાંના જૂના પૂજાસ્થળે અંજીરનું એક મોટું વૃક્ષ પણ ઊગી ગયું હતું.’ (પૃ.૧૫) આ અંજીરના વૃક્ષ નીચે એ સૂઈ જાય છે. ઉંઘમાં તેને એક છોકરી ઈજીમના પિરામિડો સુધી લઈ જાય છે. જ્યાં ખજાનો હોય છે. જે અગાઉ પણ તેને બરાબર આ જ વૃક્ષ નીચે આવ્યું હતું.

પોતાના આ બે વર્ષની મુસાફરીમાં તે ભરવાડ તરીકેનું લગભગ બધું જ કાર્ય શીખી ગયો હતો, ઘેટાંનું પોષણ, રક્ષણ, ઉન ઉતારવું વગેરે. સાન્નિત્યેગો પાસે સંપત્તિ કહી શકાય એવું તો કશું હતું જ નહીં આમ છતાં એનું જેકેટ, પુસ્તક અને હંમેશા સાથે રહેતી વાઈનની બોટલ એના માટે એની સઘળી સંપત્તિ હતી. એકવાર ઘેટાંનું ઉન વેપારીને વેચતી વખતે તેની મુલાકાત વેપારીની છોકરી સાથે થાય છે, તે તેના પ્રત્યે આકર્ષાય છે. વાતચીત કરે છે. થોડા વર્ષો પછી ફરી પાછો તે જ પ્રદેશમાં આવે છે અને તે જ દેવળમાં તે વૃક્ષ નીચે જ આરામ કરે છે અને ફરીથી પાછું તે પિરામિડના ખજાનાનું સ્વપ્ન આવે છે.

સ્વપ્નને વાગોળતો સાન્નિત્યાગો ‘ટારિક્કા’ નામના એક પ્રદેશમાં રહેતી એક વૃક્ષ સ્ત્રી પાસે તેનાં સ્વપ્નનો ભેદ ખોલવા માટે પહોંચી જાય છે. વૃક્ષ સ્ત્રી સ્વપ્નના ઉકેલના બદલામાં ખજાનાનો દસમો ભાગ માંગે છે અને સાન્નિત્યેગો દસમો ભાગ આપવાનું વચન આપે છે અને વૃદ્ધા સ્વપ્નનાં ભેદમાં સાન્નિત્યાગોને સ્વપ્નની જગ્યાએ પહોંચવાનું અનિવાર્ય હોવાનું જણાવે છે. વૃદ્ધાની વાતને તે ગંભીરતાથી લેતો નથી અને ત્યાંથી નીકળી નગરના ચોકમાં પુસ્તક વાંચવા બેસી જાય છે. ત્યાં એજ સમયે તેને ત્યાં મળવા એક વૃદ્ધ આવે છે જે ‘સાલેમના રાજા’ છે અને તેનું નામ ‘મેલિચરેડેક’ છે અને તેઓ સાન્નિત્યેગોના સ્વપ્ન અને એ અંગેની તેના મનની તમામ વાતોને જાણે છે. સાન્નિત્યેગોને પહેલાં તો તેના ઉપર વિશ્વાસ નથી બેસતો પણ પાછળથી સાન્નિત્યેગો તેના ઉપર વિશ્વાસ

મુકે છે. ચોર તેને લૂંટી ન લે તેથી તે છૂપા વેશે ફરે છે. સાલેમના રાજાને સાન્નિત્યેગો તેના સ્વપ્નની વિસ્તારથી વાત કરે છે, રાજા તેને મદદ કરવાના બદલામાં સાન્નિત્યેગો પાસે તેનાં ઘેટાંઓનો દસમો ભાગ માંગે છે, સાન્નિત્યેગો માની જાય છે. સાન્નિત્યાગોની સફળતા માટે તેઓ તેને ‘યુરિમ’ અને ‘થુમિમ’ નામનાં બે રત્નો આપે છે. કાળું ‘હા’ અને સફેદ ‘ના’ માટે. “જ્યારે તું શુકન વાંચવામાં મૂંઝવાઈ જાય ત્યારે તે માટે આ રત્નો તને મદદ કરશે અને તેમને હંમેશાં ‘હા’ કે ‘ના’માં પ્રશ્ન કરવો.”(પૃ.૩૭) રાજાની મુલાકાતની તેના સ્વપ્નને સાકાર કરવાનો નિર્ણય વધુ ઢઢ બને છે. વચન આપ્યા મુજબ બે ઘેટાં રાજાને આપી બાકીનાં ઘેટાં વેચીને તે પોતાના સ્વપ્નને સાકાર કરવાની સફર ખેડવા નીકળી પડે છે.

આગળ જતાં હોડી દ્વારા તે અખાતને પાર કરી આફ્રિકા પહોંચે છે. પરંતુ તેને ખબર પડી કે ઈજીપ્ત જવા માટે દુનિયાનું સૌથી મોટું માનવવસ્તી વગરનું સહરાનું રણ પાર કરવું પડશે. ત્યાં તેને એક માણસ મળે છે જે તેને આફ્રિકાનું આ રણ પાર કરાવવાનું કહે છે, સાન્નિત્યેગો તેના ઉપર આંધળો વિશ્વાસ મૂકી તેને બધા પૈસા આપી દે છે પરંતુ તે માણસ તેના બધા જ પૈસા લઈને ભાગી જાય છે.

આમ, છતાં નિરાશ થયા વિના સાન્નિત્યેગો ત્યાંના એક પ્યાલા-બરણી વાળાની દુકાને કામ કરવાનું શરૂ કરે છે. દુકાનદારને તે અઢળક રૂપિયા કમાઈ આપે છે અને થોડાં રૂપિયા પોતે લઈ ઊંટ ખરીદીને સહરાનું રણ પસાર કરનારી એક વણઝાર સાથે તે જોડાઈ જાય છે. ખૂબ ભયાવહ મુશ્કેલીઓ પાર કરી સાન્નિત્યેગો અલ-ફ્યુમ નામના રણદ્વીપ પર જઈ પહોંચે છે. અસંખ્ય રંગબેરંગી તંબુઓથી શોભતું અલ-ફ્યુમ રણનું સ્વર્ગ ભાસે છે. ત્યાં તેની મુલાકાત ફાતિમા નામની છોકરી સાથે થાય છે અને તે એક બીજાને ચાહવા લાગે છે અને સાન્નિત્યેગો ફાતિમાને ખજાનો મેળવી તેને પોતાની સાથે લઈ જવાનું વચન આપે છે.

સાન્નિત્યેગોની મુલાકાત એક અંગ્રેજ સાથે પણ થાય છે તે કોઈ પણ ધાતુને સોનામાં બદલી શકાય તેવી શોધ ઘણાય વર્ષોથી કરતો હતો. અંગ્રેજ અને સાન્નિત્યેગો બંને પોતાના લક્ષ્ય માટે ત્યાંથી છૂટા પડે છે. આગળની સફરમાં તેની મુલાકાત બીજા લોકો જોડે થાય છે. લોકોનો સરદાર રણ પાર કરવાના બદલે તેની પાસેથી બંને રત્નો લઈ લે છે, આગળ જતાં થોડે દૂર રહેતાં કીમિયાગરને શોધવામાં સાન્નિત્યેગો સફળ રહે છે અને કીમિયાગર પાસેથી તે અનેક અવનવી બાબતો શીખે છે. ક્યારેય ન જોયેલાં પારસમણી તે રૂબરૂ જુએ છે. સાન્નિત્યાગો-કીમિયાગર બંને રણ પસાર કરી પિરામિડો તરફ આગળ વધતાં રણમાંનાં એક પડાવનાં સૈનિકોને હાથે પકડાઈ જાય છે જ્યાં સાન્નિત્યાગોને પોતાનામાં પડેલી એવી અજાણી શક્તિઓને ઉજાગર કરવાની અગ્નિપરીક્ષામાંથી પસાર થવું પડે છે.

રણની આ આકરી સફર પુરી થાય છે અને કીમિયાગર સાન્નિત્યેગોને પાદરીના ઘેર લઈ જાય છે ત્યાં કીમિયાગર પાદરીના રસોડામાં સીસામાંથી સોનું બનાવી દેખાડે છે અને તે સોનાના ચાર ભાગ પાડે છે, એક ટુકડો પાદરીને બક્ષીશ તરીકે આપે છે પોતાને આશ્રય આપ્યો એટલે બીજો સાન્નિત્યેગોને, ત્રીજો પોતે રાખે છે અને ચોથો ટુકડો પાદરીને છોકરાને જરૂર પડે તો તે માટે આપે છે. પછી કીમિયાગર સાન્નિત્યેગો તે પિરામિડ પાસે મુકીને ત્યાંથી ચાલ્યો જાય છે.

સ્વપ્નમાં છોકરીએ જે જગ્યા બતાવી હતી ત્યાં સાન્નિત્યેગો ખોદવાનું ચાલુ કરે છે ખૂબ ઊંડે સુધી ખોદે છે પરંતુ કશું જ મળતું નથી. એટલામાં તેની પાસે લડાઈમાંથી આવેલા શરણાગતો તેને ખાડો ખોદતા જોઈ વિચારે છે કે તે અહીંયા કશુંક છુપાવી રહ્યો છે. સાન્નિત્યેગોની પાસેથી તેમને એક સોનાનો ટુકડો મળે છે જે કીમિયાગરે આપ્યો હતો, આ ટુકડો જોતાં તેમને લાગે છે કે તે અહિંયા સોનું છુપાવી રહ્યો છે. તે લોકો સાન્નિત્યેગોને મારે છે. સાન્નિત્યેગો જણાવે છે કે તે અહીંયા ખજાનાની શોધમાં આવ્યો છે. પરંતુ તે સાન્નિત્યેગો ઉપર વિશ્વાસ નથી કરતાં અને તેને છોડીને જતાં પહેલાં તેમનો સરદાર સાન્નિત્યેગોને એક શિખામણ આપે છે, “તું મરી નહીં જાય. તું જીવશે અને શીખશે કે માણસે આટલા મૂર્ખ ન બનવું જોઈએ. બે વર્ષ પહેલાં આ જ સ્થળે, બરાબર અહીં જ મને પણ એક સ્વપ્નું વારંવાર આવતું. મને તેમાં થતું કે મારે સ્પેનના મેદાનોમાં જવું, તેમાં એક ખંડેર થયેલું દેવળ શોધવું, જ્યાં ભરવાડો અને તેનાં ઘેટાં રાતવાસો કરે છે. મારા સ્વપ્નમાં ચર્યના કેન્દ્રમાં એક અંજીરનું વૃક્ષ ઊગ્યું હતું. જો એનાં મૂળિયાં હું ખોદું તો મને છૂપો ખજાનો મળશે, પણ હું કંઈ એવો મૂર્ખ નથી કે આખું રણ પસાર કરીને માત્ર એક વારંવાર આવતા સ્વપ્નની પાછળ દોટ મૂકું.” (પૃ.૧૪૮) આટલું કહી તે લોકો ત્યાંથી જતા રહે છે. તે ધીમેધીમે ઉભો થાય છે, તેની ખુશીનો કોઈ પાર ન હતો કારણ કે હવે તે જાણતો હતો કે ખજાનો ક્યાં છે, તેની પાસે સોનાનો ટુકડો પણ છે, જેના દ્વારા તે પાછો સ્પેન જઈ શકશે. અને પોતે બધાંને આપેલાં વચનો હવે પૂર્ણ કરી શકશે.

આમ નવલકથા પૂર્ણ થાય છે, પોતે સેવેલા એક ખજાનાના સુધી પહોંચવાના સપનાને કથાનો નાયક કે જેની મુસાફરીમાં અઢળક મુશ્કેલીઓ આવે છે અને તે તેનો સામનો કરીને પણ ખજાના સુધી પહોંચવામાં સફળ થાય છે ને સેવેલું સપનું સાકાર કરે છે. આ નવલકથાના શીર્ષક નીચે એક ‘પંચલાઈન’ લખેલી છે કે, ‘સેવેલું સપનું સાકાર કરવાની પ્રેરણાત્મક કથા.’ આ વાક્ય ઉપરથી જ આપણે આ નવલકથાનું શું કહેવું છે તેનું અનુમાન લગાવી શકીએ.

(એલ્કેમિસ્ટ, મૂળ લેખક: પોલો કોએલો, અનુ: સુધા મહેતા, પુનર્મુદ્રણ: ડીસે.૨૦૧૮, આર.આર. શેઠ એન્ડ કંપની પ્રા.લિ. મુંબઈ, કિંમત: ૧૬૦રૂ.)